

PREFACI

Aquest llibre comença quan molts altres acaben, el 13 de setembre de 1714, l'endemà que Barcelona, amb grans esforços, aconseguís una capitulació precària que estalviés la destrucció de la ciutat. No és una data a l'atzar, ja que la inevitable caiguda de la ciutat, després d'una defensa èpica, implicà *la fi de la nació catalana*, segons la contundent definició amb què l'historiador Salvador Sanpere i Miquel titulà el seu gran estudi, publicat el 1902, sobre l'odissea catalana de 1713-1714. Vist des d'una perspectiva actual, el títol triat per Sanpere pot semblar excessiu, però si entenem *nació* com a sinònim d'*estat* —una accepció correntment admesa en els diccionaris especialitzats—, l'expressió no pot ser més justa i precisa, ja que el 13 de setembre de 1714 començà el desmantellament implacable i sistemàtic de l'Estat català, la destrucció dels òrgans de govern, la pèrdua de les llibertats, l'arraconament de la llengua i la cultura catalanes, l'assimilació a Castella, en definitiva, sota el règim absolutista de la monarquia borbònica que els catalans havien combatut fins les darreres conseqüències.

A Barcelona, capital d'aquell estat extint i darrer bastió de la resistència, li fou reservat un càstig exemplar i específic: la conversió en plaça forta, és a dir, la total submissió al poder militar espanyol. La nova condició es traduí en la permanència d'una desproporcionada guarnició militar i l'obstinada pervivència de les muralles, enteses no com un element defensiu, sinó de control de la ciutat. I encara s'afegí un nou element arquitectònic de caràcter repressiu, la Ciutadella, que obligà a enderrocar gairebé tot el barri comercial i mariner de la Ribera. D'aquesta manera, les muralles en general —i la Ciutadella en particular— es convertiran en els màxims símbols de l'opressió. Diverses generacions de barcelonins maldaran per desfer-se'n, però l'objectiu no serà assolit fins als anys 1854-1856, quan fou enderrocada la muralla de terra que havia de permetre l'eclosió de la gran metròpoli. Aquest període

turbulent de 150 anys és el que hem anomenat *la ciutat captiva*, presonera de les seves pròpies muralles, en l'aspecte físic, i de la supremacia militar, en l'ordre moral.

Les adverses circumstàncies que hi concorren han fet d'aquesta etapa una de les més desconegudes de la història de Barcelona, com si entre les dates mítiques de l'11 de setembre de 1714 i el 14 d'abril de 1931, quan foren recuperades unes certes llibertats, s'hagués produït un lapsus, un buit en la memòria col·lectiva, només tractat per uns quants estudiosos a través d'obres feixugues i molt especialitzades. Tanmateix, es tracta d'un període cabdal, en què el món occidental deixà enrere l'Antic Règim i es configurà l'Europa contemporània, un canvi radical de costums i mentalitats que Barcelona hagué d'afrontar en una situació de clar desavantatge. Des de la distància temporal, el procés ens pot causar un cert vertigen per la successió de guerres, avalots i revolucions, per l'alternança de moments dramàtics i situacions ridícules, d'accions heroiques i incidències grotesques. I, per damunt de tot, la voluntat de progrés que portà Barcelona a protagonitzar una revolució industrial insospitada, a recuperar el lideratge d'un país ocupat, esquarterat, disminuït i sense capacitat política.

Aquesta és la història que ens proposem explicar. Volem fer-ho des de la perspectiva de la pròpia ciutat i de la seva ciutadania, i per això hem situat en un primer pla l'evolució urbana i els esdeveniments de caràcter popular, més que no pas els complicats viaranys polítics, encara que les referències a aquest aspecte siguin inevitables.

A *La ciutat captiva* no trobareu grans revelacions, ni hipòtesis arriscades, ni anàlisis elaborades, ni teories originals. Té només una voluntat divulgativa, de narració dels fets de la manera més planera possible, tot i que he d'admetre una presa de posició, invariablement a favor de la ciutat. El punt d'arrencada ens hi mena, ja que fou l'any 2006, precisament durant els treballs de reedició i actualització de *L'Onze de Setembre* —obra cabdal de Santiago Albertí publicat per primer cop el 1964— quan sorgí la idea d'anar una mica més enllà, sense pretendre, però, emular l'obra d'Albertí ni el seu estil inimitable. Aquest llibre, doncs, és hereu d'aquella experiència, però no l'únic origen.

La causa remota cal situar-la a la infantesa, aquella època d'experiències primigènies i records inesborrables. Vaig néixer i créixer a Sants, barriada popular on s'establiren els meus avis materns a principis del segle XX, pocs anys després que el municipi fos agregat a Barcelona. Quan jo era petit, seixanta anys després, encara es podien percebre els vestigis d'aquell passat independent, primer com a nucli agrícola, després com a centre industrial.

Encara hi havia masies, fàbriques grans i petites, una multitud de tallers i d'indústries i molt sòl per urbanitzar. Quan, de tant en tant, sortíem del barri per anar al metge, a fer alguna compra especial o a veure els aparadors de Nadal, en dèiem *anar a Barcelona* o, de manera més específica encara, *anar dintre Barcelona*, una expressió que rememorava el temps en què la capital era encerclada de muralles. Travessar les rondes i penetrar a la Barcelona vella era sempre una experiència excitant i estranya. Alguns diumenges, quan les exigències laborals li ho permetien, el meu pare, fill del Raval i, per tant, barceloní de soca-rel, ens hi portava per pur entreteniment. L'expedició — formada pel meu pare, la meva mare, la meva germana i jo mateix — rebia la denominació irònica i un pèl maliciosa de *guies de Barcelona*. Al llarg del recorregut, el meu pare ens informava de les principals característiques de cada indret que visitàvem: Santa Maria del Mar, l'església més bonica de la ciutat; el carrer de les Mosques, el més estret; el portal de Santa Madrona, últim vestigi de les muralles; la plaça del Rei, escenari d'un esplendorós passat medieval... Si més no, aquelles modestes incursions em van despertar la curiositat, un interès que s'anà incrementant a mesura que vaig anar creixent. De quins fets sorprenents havien estat testimonis aquells carrers foscos i estrets? A què es dedicava el veïnat? Quantes esperances i frustracions s'hi havien esdevingut? Quines glòries i calamitats s'hi havien viscut?

Passats els anys, he tingut l'oportunitat de trobar respostes a algunes d'aquestes preguntes. No cal dir que he hagut de recórrer a múltiples i excel·lents autors, antics i moderns: historiadors, geògrafs, arquitectes, cartògrafs, cronistes professionals i ocasionals als quals vull expressar el meu profund agraïment. No obstant això, he de reconèixer les virtuts insuperables del passeig, tranquil i reposat, sense presses. Badar a la descoberta d'un racó o d'un vestigi de la meva pròpia ciutat, perdut en un escenari urbà mai prou ben conegut, constitueix per a mi una activitat enormement gratificant i instructiva, iniciada amb aquells humils i familiars *guies de Barcelona*.

Espero que aquest llibre us sigui d'utilitat en la vostra pròpia descoberta.

Ròmul Brotons i Segarra